

Susann Funderud Skogvang: Samerett. 2. utg. Universitetsforlaget, Oslo 2009. 332 s.

Som et resultat av samenes kamp for retten til land og vann, til å bruke eget språk, og til å fremme egen kultur, herunder også rettskultur, har sameretten steg for steg utviklet seg til en disiplin innen rettsvitenskapen. I 1995 ble faget obligatorisk på jusstudiet ved Universitet i Tromsø; uten at det forelå noen lærebok. Et våkent forsker- og forfattertalent så utfordringen i dette, og i 2002 kom hun med boka *Samerett*. Den har etter dette vært pensum på masterstudiet i rettsvitenskap.

Utviklingen i faget har ledet til behov for en oppdatert utgave av boka, som forelå i 2009. Selv om dette ikke er en ny bok, er det en svært utvidet og revidert utgave. Den utgjør nesten 1/3 flere sider enn førsteutgaven, samtidig som også formatet er blitt større. Foruten en generell oppdatering, inneholder boka også de seneste årenes utvikling og utvidelse av faget, slik som finnmarksloven, reglene om konsultasjoner og utredningen til kystfiskeutvalget.

Bokas målsetting er å gi leserne en oversikt over sameretten. Selv om målsettingen i hovedsak er den samme som for første utgave, skrus forventningene til boka opp, ikke bare fordi den er blitt mer omfangsrik, men også fordi innholdsfortegnelsen signaliserer at den har fått med seg de siste årenes vekst innen faget, samt en egen del om *samisk rett*. Økt vekt på metodespørsmål bidrar også til å skape forventninger. Særlig når det uttales at det er «et mål med boken at man skal lære seg metoden for å løse ethvert samerettslig spørsmål».

Boka er inndelt i fire deler, som igjen utgjør 11 kapitler. De fire delene har ikke titler, men ved litt ettersøking i boka finner man fram til at «første del omhandler innledning og metode, andre del behandler samisk rett, del tre tar for seg internasjonale rettsspørsmål av særlig betydning for samene, internasjonal urfolksrett, og del fire omhandler nasjonale regler av særlig betydning for samene i Norge» (s. 46). Forfatteren har således valgt å dele boka inn etter rettsregler og deres opphav, framfor etter forskjellige rettslige temaer eller disipliner, noe som for øvrig problematiseres på s. 45. Boka har i tillegg lovregister, domsregister og et forholdsvis fylldig stikkordsregister.

Del I omfatter bokas to første kapitler. Kapittel 1 er en introduksjon hvor forfatteren plasserer sameretten som fag i forhold til andre rettsdisipliner. Videre gis det en begrunnelse for nødvendigheten av faget samerett og samiske rettigheter. Grunngivelsen for det siste «kan være av moralsk og etisk karakter – ønsket om å gjøre opp for tidligere tiders urett» (s. 27). En annen begrunnelse ligger i nødvendigheten av å bevare og videreutvikle et kulturelt mangfoldig samfunn i Norge. En tredje begrunnelse er at «det av og til er nødvendig med særrettigheter for å oppnå reell lik rettsstilling», mens den fjerde begrunnelsen ligger i det folkerettslige forpliktelsen om alle «folks» rett til selvbestemmelse. Her kunne det etter mitt skjønn også ha vært medtatt at Norge er grunnnet på territoriet til to folk, nordmenn og samer, eller sagt med ordene til Stortingets utenriks- og konstitusjonskomité da den

begrunnet Grunnloven § 110 a, «at det gjennom Norges historie har eksistert en egen samisk folkegruppe i vårt land» (Innst. S. nr. 147 (1987–1988) s. 2). Dette innebærer at samene er urfolk i Norge, og slik sett har krav på et særlig rettsvern av kultur, språk og samfunnsliv.

Kapitlet omhandler også fagets historie, samerettens tverrfaglighet og betydningen av at samene er et folk bosatt i fire stater. I del I finner vi også kapittel 2 som har tittelen «metodespørsmål». Sett i lys av at det kun utgjør drøye 13 sider, har tradisjonell og folkerettslig metode fått stor plass (seks sider). Metodegjennomgangen avspeiler imidlertid bokas tre hoveddeler; samisk rett, internasjonal rett og nasjonal rett. Forfatteren nytter også denne inndelingen i oppsummeringen av kapitlet, hvor hun påpeker at ved løsning av samerettslige spørsmål, «er det minst tre rettskulturer som spiller en rolle; for det første nasjonal norsk rett, for det andre folkerett og for det tredje samisk rett». Dette er det lett å slutte seg til. Om man alltid vil kunne se hen til de «overordnede internasjonale rettsprinsipper som ... selvbestemmelsesretten, retten til å utøve sin kultur og retten til å snakke sitt eget språk» ved løsning av samerettslige spørsmål, kan kanskje drøftes. I alle fall hvis det menes at disse prinsippene skal være kilder til løsning av konkrete rettsspørsmål.

Del II består kun av ett kapittel. Det bærer tittelen «Samisk rett – samiske sedvaner og rettsoppfatninger – i norsk rett». Med samisk rett sikter forfatteren nettopp til samiske sedvaner og rettsoppfatninger, noe hun alt klargjør i introduksjonen (s. 26). Kapitlet er inndelt i tingsrett, strafferett, barnevernrett, samisk rett i lovgivning og forvaltning og eksempler på særlige samiske sedvaner. De to første delene inneholder en bred gjennomgang av rettspraksis med grundige drøftinger. Her beskrives samisk rett i møte med det norske rettsystemet. Forfatteren søker videre å tegne et bilde av den samiske retten gjennom eksempler og rettspraksis, og hun klarer langt på vei å vise at det eksisterer en egen samisk rettskultur med egne rettsedvaner. Disse delene utgjør etter mitt skjønn kapitlets beste deler, og vi kan merke oss at forfatteren, etter å ha gått gjennom rekken av høyesterettsdommer, uttaler at «[m]ed unntak av Høyesteretts dom i Rt. 2006 side 13 om utøvelse av laksefiske ved fullmektig, mener jeg at Høyesteretts rettskildetilnærming er korrekt». Gjennomgangen viser samtidig at hun langt på veg må sies å ha dekning for dette.

For de som er ute etter rettssetningene Høyesterett dro opp i Selbu- og Svartskogdommene i henholdsvis Rt. 2001 s. 769 og Rt. 2001 s. 1229, er det her man vil finne dem i boka (s. 65–71).

Den siste delen av kapitlet omhandler «eksempler på særlige samiske sedvaner». Her frigjør forfatteren seg fra tradisjonelle kilder og bruker bl.a. egne erfaringer støttet av litterære kilder.

Del III omhandler de folkerettslige bestemmelsene som er av særlig betydning for samene, med andre ord den internasjonale urfolks- og minoritetsretten. ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater er gitt bred plass, til sammen 35 sider. ILO-konvensjonen har generelt fått stor plass i sameretten etter at den ble ratifisert av Norge som første land i 1990, fikk en begrenset inkorporering gjennom finnmarksloven (17. juni nr. 85) i 2005 og senest som følge av lovforslagene til samerettsutvalget i *Den nye sameretten* (NOU 2007: 13), hvor det foreslås

en ytterligere inkorporering. Det er derfor naturlig å gjøre en grundig gjennomgang her, særlig i forhold til konvensjonens betydning for konsultasjoner, urfolks sedvaner, og statenes plikt til å identifisere og anerkjenne urfolks rett til deres tradisjonelle landområder. Alle disse tre temaene, og da særlig det sistnevnte, drøftes inngående.

Også FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter er gitt bred plass i boka, både i forhold til selvbestemmelsesretten og minoritetsrettighetene. Dette er også naturlig da konvensjonen er inkorporert i norsk rett med forrang framfor alminnelig lovgivning, og slik sett omfatter det sterkeste folkerettslige regelverket for å ivareta minoriteters, herunder også urfolks, rett til å utøve egen kultur og bruke og utvikle eget språk. Også Urfolkserklæringen, konvensjonen om biologisk mangfold og konsultasjonsavtalen inngått mellom Sametinget og regjeringen, gjennomgås.

Del IV omhandler de nasjonale rettsreglene som er av størst betydning for same retten. Forfatteren starter her med å gjennomgå Grunnloven § 110 a. Hun fremholder at bestemmelsen ikke bare er en prinsipperklæring, men at den har reell rettsvirkning:

«Den vil være en retningslinje for Stortingets lovgivende myndighet i samespørsmål, den vil legge bånd på forvaltningens skjønnsutøvelse i samesaker, være et viktig moment ved tolkningen av samerettslige regler samt være et selvstendig rettsgrunnlag der andre rettskilder ikke gir noe svar» (s. 182).

Forfatteren framhever en forståelse av grunnlovsbestemmelsen som er viktig, og som bl.a. har vært retningsgivende da samelovens språkregler ble vedtatt og da *Indre Finnmark tingsrett* ble etablert. Ganske sikkert vil den være viktig også i tiden som kommer.

Del IV omfatter videre kapitler om reglene om Sametinget og samemantallet, lovgivningen om samisk språk, retten til opplæring i og på samisk, retten til naturressursene i de samiske områdene, reindriftsrett og sjøsamiske rettigheter.

Kapitlet om retten til naturressursene i de samiske områdene består av tre deler; en del om erverv av rettigheter; eiendomsrett og bruksrett, en del om Finnmark og en del om de samiske områdene utenfor Finnmark. For øvrig framgår det av innledningen at deler av dette temaet allerede er behandlet i kapittel 3 (spørsmål vedrørende samisk tingsrett), kapittel 4 (de folkerettslige reglene) i kapittel 5 (kulturbegrepet i henhold til Grunnloven § 110 a).

Den første delen er en generell tingsrettslig del, hvor reglene om hevd og alders tids bruk blir gjennomgått. Den mest spennende delen omhandler Finnmark, og da særlig finnmarksloven, hvor lovens vern av samisk kultur gjennomgås. Vi kan merke oss at forfatteren anfører at finnmarksloven § 5 er en meget viktig prinsippbestemmelse, når den slår fast at samene «har kollektivt og individuelt gjennom langvarig bruk av land og vann opparbeidet seg rettigheter til grunn i Finnmark». Regelen om Finnmarkskommisjonen og Utmarksdomstolen for Finnmark blir også gjennomgått. Forfatteren reiser her spørsmål ved om finnmarkslovens bestemmelser om kartlegging og anerkjennelse av samisk bruks- og eierrettigheter er i overensstemmelse med ILO-konvensjon nr. 169:

«Det forhold at arbeidet i kommisjonen knapt er startet opp, at utredningsprosessen er lang og tidkrevende, at det etter at et område er utredet fortsatt vil kunne

gjenstå flere trinn, og at samiske rettigheter kan gå tapt på veien, gjør meg imidlertid litt betenkt på om kravet til “effective protection” i ILO-169 art. 14 nr. 2 er oppfylt. Manglende fremdrift kan etter omstendighetene uansett være et brudd på SP artikkel 1 jf. artikkel 27. Lang tids rettsprosess kan også medføre en krenkelse av EMK artikkel 6 nr. 1» (s. 244–245).

Spørsmålene som her reises, er ikke bare tankevekkende; de er svært relevante og noen av oss kunne nok ha ønsket seg en mer inngående drøfting av dette. Forfatteren påpeker også at finnmarksloven ikke stiller opp noen føringer på hvilke felt som skal behandles først. Formuleringen om at ILO-konvensjon nr. 169 legger føringer på dette, er interessante, idet forfatteren påpeker at den kun stiller opp krav om kartlegging og anerkjennelse av samiske rettigheter, ikke andre rettigheter. Dette innebærer at Finnmarkskommisjonen bør «prioritere de tradisjonelle samiske områder, reindriftsnæringens rettigheter, og andre felt hvor det er samiske rettsprentender» (s. 245).

Forfatteren kommer her med et godt råd, som man kan håpe at kommisjonen følger når de neste utredningsfeltene skal velges ut. Rådet er ikke bare godt, men også viktig, særlig sett i forhold til de utfordringer som ligger i å avklare rettsforholdene internt i reindriften i det samiske kjerneområdet Indre Finnmark, og den økonomiske og kulturelle betydningen det har at reinieirne må leve med uavklarte rettsforhold. Rådet aktualiseres også av den noe lunkne holdningen lovgiver synes å ha hatt til dette. Jeg sikter da til at reindriftsrettighetene er de eneste som ikke er obligatorisk å behandle for Finnmarkskommisjonen, jf. forskrift 16. mars 2007 nr. 277 om Finnmarkskommisjonen og utmarksdomstolen for Finnmark § 5.

Avsnitt 9.4, som omhandler samiske områder utenfor Finnmark, er på bare én side. Dette er etter mitt skjønn lite, både sett i forhold til at det aller meste av rettspraksis om samiske rettsforhold er skapt utenfor Finnmark, og at Samerettsutvalget II ikke bare har fremmet forslag om en rekke lover for de samiske områdene sør for Finnmark i NOU 2007: 13, men at det også er lagt fram et betydelig samerettslig materiale i NOU 2007: 13 og NOU 2007: 14 *Samisk naturbruk og rettsituasjon fra Hedmark til Troms*, som for en stor del omfatter forhold sør for Finnmark.

Reindriftsretten er tilgodesett med et eget omfattende kapittel. Det er naturlig i og med at reindriftsretten har vært et bærende element i sameretten, hvor den gjennom rettspraksis har fått slått fast ekspropriasjonsvernet ved inngrep, at rettsgrunnlaget er alders tids bruk, og at reglene om alders tids bruk må anvendes på en tilpasset måte når vi har med samiske rettigheter å gjøre. Kapitlet inneholder bl.a. regler om regulering av reindriften, reindriftsrettens rettslige grunnlag, reindriftsrettens innhold, rettighets- og pliktsubjekter, reindriftsutøvere i forhold til annet bruk og reindriftsrettens rettslige vern. Den systematiske inndelingen synes her å fungere godt.

Det kan kanskje reises spørsmål ved at det brukes så vidt stor plass (5 sider) på reindriften rettslige grunnlag, all den stund dette i dag er avklart gjennom både lovgivning (reindriftsloven § 4) og rettspraksis (Rt. 2001 s. 769 på s. 788). Samtidig kunne beitebruksreglene i den nye reindriftsloven ha fått større plass. Reindriftsloven som ble vedtatt i 2007, overfører langt på veg ansvaret for å ordne beitebruken

fra reindriftens forvaltningsorganer til de private rettssubjektene reinbeitedistrikt, *siida* og reineiere. Dette innebærer i praksis at lovgiver har stilt opp et forholdsvis komplisert regelsett om bruksregler i reindriftsloven kapittel 7, hvor reineierne selv pålegges å utarbeide regler for beitebruk, flyttveger, reintall m.m. med områdestyrene som kontrollinstans og jordskiftedomstolen som «ankeinstans». Dette reiser mange uavklarte spørsmål som gjerne kunne ha blitt utdypet i boka. Likeledes savner jeg en noe bredere gjennomgang av aktuelle og praktiske regler, slik som utnyttning av eiendom i reinbeiteområder og sanksjonsreglene i henholdsvis reindriftsloven kapittel 8 og 11.

Bokas siste kapittel omfatter sjøsamiske rettigheter. Her har det skjedd en stor utvikling politisk, men kanskje også rettslig, siden forrige utgave av *Samerett* kom ut. Dette kapitlet er således et positivt og nærmest nødvendig tilskudd til boka, sett i forhold til den fokus samenes rettigheter til fiske i saltvann har fått i den offentlige debatten de siste årene, særlig etter at Kystfiskeutvalget la fram sin innstilling i NOU 2008: 5. Gjennomgangen er ikke veldig omfattende, men her regner vi med at forfatteren kommer tilbake med en langt grundigere analyse av rettsforholdene, da dette er tema for hennes doktorgradsavhandling.

I gjennomgåelsen ovenfor har jeg påpekt sider av boka hvor det etter mitt skjønn kan være rom for forbedringer. I tillegg kan det reises visse spørsmål ved den systematiske oppbyggingen, som dels synes å være tematisk, men i større grad er inndelt etter rettsregler og regelsystemer. Spørsmål om dette har forfatteren også reist selv. Når eksempelvis retten til naturressursene i de samiske områdene behandles i fire forskjellige kapitler, viser dette at spørsmålet er relevant.

At kapitlet om retten til naturressurser kun er på 28 sider, og de øvrige drøftingene om dette, kanskje med unntak av gjennomgangen av ILO-konvensjon nr. 169, ikke er spesielt lange, gjør at det kan være relevant å spørre om temaet har fått tilstrekkelig plass i boka. Forfatterens utgangspunkt synes, slik det er uttrykt på omslagsteksten, å være at «samerett er uendelig mye mer enn spørsmålet om retten til land og vann». Uavhengig av hvilke adjektiver som er brukt, kan nok det være tilfelle. Samtidig kan det ikke stikkes under stol at «retten til land og vann» har vært et bærende element i utviklingen av sameretten, både metodisk og rettskildemessig, fra lenge før begrepet samerett ble tatt i bruk. Eksempelvis har det aller meste av den høyesterettspraksis som har bidratt til å utvikle sameretten sin bakgrunn i tvister om «retten til land og vann». Likeledes har de tyngste lovutredningene innen sameretten hatt som formål å avklare spørsmål om retten til naturressursene i de samiske områdene. At retten til naturressursene i «samiske områder utenfor Finnmark» kun utgjør en knapp side, tydeliggjør at denne delen av boka nok kunne ha vært noe mer omfattende.

Jeg vil imidlertid dempe denne kritikken noe, da landrettighetsspørsmålene er gitt en omfattende plass i det folkerettslige kapitlet under gjennomgangen av ILO-konvensjon nr. 169, hvor det framheves at «landrettighetene er essensielle for urfolks fortsatte eksistens» (s. 135), og videre at «[a]nnerkjennelse av landrettigheter som urfolk har særrettigheter til, tar sikte på å gi dem en stabil basis for deres økonomiske, sosiale og kulturelle grunnlag og fremtidige utvikling».

Folkeretten, og da internasjonal urfolks- og minoritetsrett, har fått en sentral plass i sameretten de siste tiårene. Til en viss grad kan man kanskje si at den har fått en større plass i de samiske og samerettslige miljøene enn i de juridiske miljøene for øvrig. Eksempelvis har påstander forankret i folkeretten i liten grad ført fram for domstolene. Det kan her pekes på at Høyesterett i Selbu-dommen ikke fant det nødvendig å gå inn på FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter eller ILO-konvensjonen, men fant å kunne løse saken ved bruk av tradisjonelle norske rettskilder og med den tilpasningen som må gjøres for reindriften (s. 791). Selv om en bred drøfting av folkeretten absolutt er på sin plass i en bok som denne, kan det således stilles spørsmål om omfanget, når dette nesten utgjør 1/3 av bokas tekstsider. Prioriteringen lar seg likevel forsvare, da dette er et forholdsvis ukjent rettsområde for mange, og at sames krav om bl.a. rett til naturressurser nettopp baserer seg på regler i folkeretten.

Å gi en fremstilling av en så fragmentert rettsdisiplin som sameretten er krevende. Forfatteren uttaler på s. 25 at «all norsk rett i prinsippet kan være samerett». Med en slik definisjon, som godt kan velges, synliggjør hun samtidig hvor omfattende faget eller disiplinen er blitt. Susann Funderud Skogvang har likevel, tross mine innvendinger til strukturen, klart å fremstille sameretten på en systematisk og pedagogisk måte.

Det har som nevnt vært en omfattende utvikling av sameretten siden første utgave ble utgitt, hvor nye disipliner er tilkommet. Annen utgave av *Samerett* gir en god oversikt over denne utviklingen. Boka bygger dessuten opp en begrepsstruktur og kunnskapsbase for sameretten, hvor registerverket fungerer godt, slik at boka kan nyttes som et praktisk oversikts- og oppslagsverk. Med utgivelsen av andre utgave, kan det sies at boka etablerer seg som et standardverk i faget.

Boka favner ikke bare over et større fagområde enn 2002-utgaven, den går også dypere inn i deler av faget. Dette skyldes som alt nevnt at vi har å gjøre med et fag i rask utvikling hvor nye disipliner kommer til. Men ikke bare det – det skyldes også at vi har å gjøre med en forfatter som har utviklet seg, og som i denne boka i langt større grad synes å få fram de kunnskapene hun sitter på. At hun tør å opponere mot Høyesterett og andre rettskildeskapere, viser styrke, og det bidrar til å gi boka et personlig preg og gjøre den mer spennende.

Andre utgave av *Samerett* vil i likhet med første utgave være et viktig bidrag til å styrke samerettens plass i masterstudiet i rettsvitenskap. Første utgave har allerede bidratt til at Universitetet i Tromsø har utdannet jurister med en egen fagprofil hvor sameretten er et bærende element. Den har trolig også bidratt til at flere studenter har valgt å skrive masteroppgave innen samerett.

Boka er således ikke bare nyttig for studenter. Også advokater, dommere, forvaltningsjurister og andre som arbeider med eller har interesse for samerettslige spørsmål, vil finne nyttig kunnskap i boka. Jeg har selv brukt boka i undervisning, og til dette er den godt egnet, både som oppslagsverk og for å kunne sette sammen stoff fra pensum til passende forelesninger.

Vi må vel her også kunne anta at den vil ha interesse for Finnmarkskommisjonen og de som måtte bli engasjert i dens utredningsarbeid, dette selv om forfatteren ville

ha prioritert på en annen måte enn det kommisjonen så langt har gjort hvis hun skulle velge ut rekkefølgen for utredningsfeltene.

Boka vil også styrke faget mer generelt. Ikke bare systematiserer den kunnskap vi ellers måtte hente i utredninger, lovforarbeider, rettspraksis og spredte artikler på en måte som frambringer ny innsikt. Den tiltalende grønne boka med det samiskinspirerte mønsteret, som er designet av forfatteren, materialiserer på en måte sameretten mellom to permer. Bokas eksistens bidrar således til at det er vanskeligere å overse sameretten som fag, og for de av oss som jobber med samerett, vil den bidra til å gjøre det enklere å drøfte samerettslige spørsmål i brytningen mot norsk rett.

Øyvind Ravna

Carl Svernlöv: Ansvarsfrihet. Dechargeinstituttet i svensk aktiebolagsrett. 2 uppl. Norstedts Juridik, Vällingby 2008. 313 s.

Boken är i sin andra upplaga en omarbetning och uppdatering av Svernlövs avhandling med samma titel. Boken behandlar olika aspekter av den ansvarsfrihet som bolagsstämman kan besluta för organledamöter i ett aktiebolag. Frågor om ansvarsfrihet har rönt ett allt större intresse i det praktiska rättslivet under senare år.

I ett inledande avsnitt behandlas sådana metodfrågor som har relevans för undersökningen. Det står klart att för Svernlöv är lagförarbeten den centrala rättskällan. Hans motivering är att förarbeten av tradition har en stark ställning i svensk rätt. Visserligen hävdar han att förarbetenas centrala ställning inte får grundas i ett auktoritetstänkande utan argumenten som framkommer där skall värderas utifrån sin tyngd. Någon egentlig kritik eller ifrågasättande av förarbetsuttalanden är svåra att finna i framställningen.

I fråga om Svernlövs behandling av rättspraxis kan konstateras att undersökningen tyngs av omotiverat långa rättsfallsreferat. Inte så sällan drar han tämligen långtgående slutsatser av rättsfall som på grund av sin ålder borde behandlats mer marginellt.

Svernlöv nämner i det inledande avsnittet att den metod han använder är, som han uttrycker det, en tillämpad teleologisk metod. Den innebär enligt Svernlöv att om något svar inte kan utläsas i de traditionella rättskällorna så bör den valda lösningen ligga i linje med ändamålet för den tillämpade lagregeln. Det är anmärkningsvärt att Svernlöv i detta sammanhang inte gör någon skillnad mellan privata och publika bolag. De ändamål som Svernlöv genomgående tillämpar blir, inte minst av den anledningen, tämligen grovt tillyxade. Ändamålet med själva aktiebolagsregleringen är enligt Svernlöv att främja näringsverksamhet. Det främsta ändamålet med ansvarsfrihetsreglerna är att få frågan om styrelseledamots och verkställande direktörs skadeståndsansvar avgjord inom rimlig tid.